

פרשת וזאת הברכה התשל"ד

ari.kahn@biu.ac.il

הרב ארי דוד קאהן

1. דברים פרק לג פסוק א (פרשת וזאת הברכה)

(א) וזאת הברכה אשר בך משה איש האלהים את בני ישראל לפני מותו:

2. תרגום אונקלוס דברים פרק לג פסוק א (פרשת וזאת הברכה)

וְדָא בְרַכְתָּא דְבַרְיָךְ מֹשֶׁה נְבִיא דִּי יִתְּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם מוֹתֵיהּ.

3. רש"י דברים פרק לג פסוק א (פרשת וזאת הברכה)

וזאת הברכה, לפני מותו - סמוך למיתתו שאם לא עכשיו אימתי:

4. אבן עזרא דברים פרק לג פסוק א (פרשת וזאת הברכה)

וזאת הברכה - כברכת יעקב. איש האלהים - להודיע כי בנבואה ברך אותם. לפני מותו - סמוך למותו. והטעם: ביום.

5. דברים פרק לג פסוק כ - כב (פרשת וזאת הברכה)

(כ) וילגד אמר ברך מרתיב גד פלביא שכן וטרף זרוע אהי-קדקד: (כא) וירא ראשית לו כי-שם חלקת מתקק ספון ויתא ראשי עם צדקת ה' עשה ומשפטיו עם-ישראל: ס' חמישי (כב) וילגד אמר דן גור אריה יונק מן-הבשן: (20) Of Gad he said, "He who enlarges Gad is blessed. He dwells as a lioness, and tears the arm, yes, the crown of the head. (21) He provided the first part for himself, for there was the lawgiver's portion reserved. He came with the heads of the people. He executed the righteousness of Hashem, His ordinances with Israel." (22) Of Dan he said, "Dan is a lion's cub that leaps out of Bashan."

6. בראשית פרק מט פסוק טז - יט (פרשת ויחי)

(טז) דן ידון עמו כאחד שבטי ישראל: (יז) יהי-דן נחש עלי-דרך שפיפו עלי-ארח הנשף עקבי-סוס ויפל רכבו אהור: (יח) לישועתך קניתי ה': ס' חמישי (יט) גד גדוד יגודנו והוא יגד עקב: ס' (16) Dan will avenge his people as one of the tribes of Israel. (17) May Dan be a serpent on the way, a viper on the path, that bites a horse's heels and his rider falls backwards. (18) For your salvation I hope, Hashem. (19) Gad, raiders will raid him, but he will raid their heel.

7. תרגום אונקלוס דברים פרק לג פסוק כ - כב (פרשת וזאת הברכה)

(כ) וילגד אמר ברך דאפתי לגד פליתא שרי ויקטיל שלטוניו עם מלכין. (כא) ואתקבל בקדמיתא דיליה ארי פמן באחסנתיה משה ספרא רבא דישראל קביר הוא נפק ועאל בריש עמא זכון קדם יי עבד ודינוהי עם ישראל. (כב) וילגד אמר דן פקיף כגור ארינו ארעיה שתאי מן נחליא דנגדיו מן מתנו.

and he shall receive his own at the beginning: for there, in his inheritance, Moshe the scribe-prince of Israel is (to be) buried; he who came out and went in at the head of the people, who has wrought righteousness before the Lord and His judgments with Israel.

8. מדרש הגדול דברים פרק לג פסוק כא (פרשת וזאת הברכה)

כי שם חלקת מחוקק ספון. זה קבורתו של משה שנתונה בחלקו שלגד. והלא לא מת אלא בחלקו שלראובן, שנאמר עלה אל הר העברים הזה הר נבו (לעיל לב, מט), ואין נבו אלא חלקו שלראובן, שנאמר ובני ראובן בנו (במדבר לב, לז), ומה ת"ל כי שם חלקת מחוקק ספון, מלמד שהיה משה מוטל בכנפי השכינה מחלקו שלראובן לחלקו שלגד, ומלאכי שרת מספידין עליו ואומרים, יבוא שלום (ישעיה נז, ב). זה אחד מעשרה דברים שנבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן, הקשת, והמן, והמטה, והשמיר, והכתב, והלוחות, ופתיחת פי הארץ שבלעה את הרשעים, ופתיחת פי האתון שקיללה את הרשע, ומערה שעמד בה משה ואלהיו, וקבורתו של משה, שהיא אחד מעשרה דברים שנבראו בערב שבת בין השמשות.

9. כתר יונתן דברים פרק לג פסוק כא (פרשת וזאת הברכה)

(כא) וראה הארץ הטובה וקיבל חלקו בתחילה כי שם מקום קבוע אבנים טובות ומרגליות שבו משה סופרם של ישראל גנוז, וכמו שהיה בא ויוצא בראש העם בעולם הזה כמו כן יהיה בא ויוצא בעולם שיבוא בשביל שצדקות לפני יי עשה וסידרי משפטיו לימד לעמו בית ישראל:

10. רש"י דברים פרק לג פסוק כא (פרשת וזאת הברכה)

וירא ראשית לו - ראה לטל לו חלק בארץ סיחון ועוג, שהיא ראשית פבוש הארץ: כי שם חלקת מחקק - פי ידע אשר שם בנתלתו חלקת שדה קבורת מחקק, והוא משה: ספון - אותה חלקה ספונה וטמונה מפל בריה, שנאמר (דברים ל"ד) "ולא ידע איש את קברתו":

11. ר' חיים פלטיאל דברים פרק לג פסוק כא (פרשת וזאת הברכה)

תירג' ארי תמן משה ספרא רבא דישאל קבור, וכן פ' רש"י, ות' דהא כתיב ויעל משה אל הר נבו, וכתיב וימת שם, ונבו הוא בחלקו של ראובן דכת' בפר' מטות ובני ראובן בנו את נבו, וכאן משמע דנבו בחלק של גד, וי"ל דהר נבו היה בחלקו של ראובן ושם נפטר ותחתית ההר היה בחלקו של גד ושם נקבר, והכי משמע קרא ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו וימת שם, ויקבור אותו בגיא, והיינו בתחתית ההר כדכתיב מבמות הגיא.

12. דברים פרק לד פסוק ה - יב (פרשת וזאת הברכה)

(ה) וימת שם משה עבד-ה' בארץ מואב על-פי ה': (ו) ויקבר אתו בגל בארץ מואב מול בית פעור ולא ידע איש את קברתו עד היום הזה: (ז) ומלשה בן-מאן ועשרים שנה במתו לא-כהתה עינו ולא-גס לקה: (ח) ויכפר בני ישראל את-משה בערבת מואב שלשים יום ויתמו ימי בכי אבל משה: (ט) ויהושע בן-נון מלא רוח חכמה פייסמה משה את-יגדיו עליו וישמעו אליו בני-ישראל ויעשו כאשר צוה ה' את-משה: (י) ולא-קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל-פנים: (יא) לכל-האמת והמופתים אשר שלחו ה' לעשות בארץ מצרים לפרעה ולכל-עבדיו ולכל-ארצו: (יב) ולכל-היז החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כלי-ישראל:

13. תלמוד בבלי מסכת סוטה דף יג עמוד ב

אמר רבי יהודה, אלמלא מקרא פתוב, אי אפשר לאמרו, היכן משה מת? בחלקו של ראובן, דכתיב (דברים לד) "ויעל משה מערבת מואב אל הר נבו", ויב' בחלקו של ראובן קימא, דכתיב, (במדבר לב) "ויבני ראובן בנו את חשבון, ואת אלעלא, ואת קריתים, ואת נבו, ואת בעל מעון". (נבו, ששם מתו שלשה נביאים, משה, אהרן ומרים), והיכן משה קבור? בחלקו של גד, דכתיב, (דברים לג) "וירא ראשית לו, פי שם חלקת מחקק ספון", מחלקו של ראובן עד חלקו של גד, כמה הני? ארבעה מילין. אותן ארבעה מילין מי הוליכו? מלמד שהיה משה מטל בכנפי שכינה ומלאכי השרת אומרים, (שם) "צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל". והקדוש ברוך הוא מאי אמר? רב אמר, (תהלים צד) "מי יקום לי עם מרעים, מי יתצב לי עם פעלי און". וישמואל אמר, (קהלת ח) "מי כהחכם, ומי ידע פשר דבר". ורבי יוחנן אמר, (איוב כח) "והחכמה מאין תמצא, ואי זה מקום בינה". רב נחמן (בר יצחק) אמר, (דברים לד) "וימת שם משה עבד ה'". סמליון אמר, וימת שם משה - ספרא רבא דישראל:

תניא, רבי אליעזר הגדול אומר, שנים עשר מיל על שנים עשר מיל, כנגד מחנה ישראל, הנה בת - קול משמיע ואומר, "וימת משה", ספרא רבא דישראל, "ויש אומרים, לא מת משה; כתיב ה'קא, "וימת שם משה", וכתיב ה'תם, (שמות לד) "וייהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה"; מה להלן עומד ומשמש, אף כאן עומד ומשמש. (דברים ל"ז) "ויקבר אתו בגי בארץ מואב מול בית פעור", אמר רבי ברכיה, סימן בתוך סימן, ואפלו הכי - "ולא ידע איש את קברתו". וכבר שלחה מלכות הרשעה אצל [ד"ר ע"א] גסטרא של בית פעור - "הראוני היכן משה קבור!" עמדו למעלה - נדמה להם למטה. למטה - נדמה להם למעלה. נחלקו לשתי פתות, אותן העומדים למעלה - נדמה להם למטה; אותן העומדים למטה - נדמה להם למעלה. לקיים מה שנאמר, "ולא ידע איש את קברתו עד היום הזה". אמר רבי תמא ברבי חנינא, אף משה רבנו אינו יודע היכן קבור; כתיב ה'קא. "ולא ידע איש את קברתו". וכתיב ה'תם, (שם ל"ז) "וזאת הברכה אשר ברוך משה איש האלהים". ואמר רבי תמא ברבי חנינא, מפני מה נקבר משה רבנו מול בית פעור? כדי לכפר על מעשה פעור: הגהות הב"ח מסכת סוטה דף יד עמוד א' (א) גמ'... ר' חמא בר חנינא מפני מה נסתתר קברו של משה...

דארז"ל גבי ארון וכרובים בנס עומדים, דמקומם אינו מן המדה, שאינם תופסים מדה מהמקום של בית ק"ק, כן היה קברו של מרע"ה בנס עומד, ואינו לוקח מדה ממקום ההר, ולכן אפילו מרע"ה אשר קבור באותו הקבר, אינו יודע באיזה מקום מן ההר הוא קבור. עכ"ד ודפח"ח... ובטעם שנעלם מקום קבורתו של משה, הנה עפ"י העין יעקב בסוטה (י"ג:) הטעם הוא מפני שגלוי וידוע לפני הקדוש ברוך הוא שעתיד בית המקדש ליחרב... ומבאר בבן יהוידע שם דהקב"ה לא רצה שיהיה המצב כהנ"ל, שמשה יתפלל להשי"ת ותתבטל הגזירה כיון שחפץ השי"ת שבנ"י יעשו תשובה ע"ש דבריו באריכות. וראה בהספד הרה"ק מגוסטנין זצ"ל על הגאון מקוטנא זצ"ל שנדפס בספר מי הים השלם (עמ"ס) מש"כ בהנ"ל... וע"ע בפרד"י החדש (פר' ואתחנן אות ע"א) שהבאתי מהחת"ס בשם חז"ל שלא ידע איש את קבורתו כדי שלא יעשו אותו ע"ז ע"ש.

וראה מש"כ בספר קדושת מרדכי מהרה"ק רמ"מ מללוב זצ"ל (עמ' י"א): לכאורה יפלא מדוע נעלם קברו של משה שיוכלו להשתטח על קברו ולהתפלל שם, והרי כך מצינו אצל כלב בן יפונה שהלך להתפלל על קברי אבות ועי"כ ניצל מעצת מרגלים. אלא אמרו חז"ל אתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא, נמצא שבכל דור יש צדיק שיש בו מכותו של משה רבינו ומוטב ללכת אצל משה חי וכו'. עכד"ק.

ובספר ימות עולם (עמ' ל"ז) מספר, אודות הרה"ק ר' מנחם מאמשינוב זצ"ל שמילא מקום אביו הרה"ק ר' יעקב דוד מאמשינוב זצ"ל כשהיה צעיר לימים כבן י"ח שנים, ובין החסידים נמצאו כאלו שלא קיבלוהו לרבי, ביומא דהלולא הראשונה של אביו מרן מהרי"ד באו לאמשינאו, ואמר אז מרן מהר"ם דברי - תורה עה"פ כאן: ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה, דלכאורה מדוע עשה ה' ככה, אלא שבאם היו יודעים את מקום מנוחתו - שוב לא היו מקבלים את מרותו של יהושע, באשר היו הולכים לציון רבם שנפטר... עכ"ד ודפח"ח.

ודברים נפלאים כתב הגרב"ש שניאורסון שליט"א בברכת שמעון (פר' מטות עמ' שס"ז) ותו"ד, עפ"י המבואר בחז"ל שכוונת שבט גד שרצו נחלה בעבר הירדן כיון שרצו להיות סמוכים לקברו של משה רבינו, אך בחז"ל לא מקבלים ענין זה לטובה, וכתב שם וז"ל: ואולי זה הוכחה שגם ליר"ש אין לחפש סגולות חיצוניות ורק עבודה עצמית ופנימית וכמו שנאמר לא בשמים היא כי קרוב אליך הדבר מאד בפיוך ובלבבך לעשותו, ולכן גלו הראשונים, להראות כי עבודת יר"ש אינה תלויה באיזה מקום המצאם ובכל מקום שגלו שכינה גלתה עמהם. ואולי לזה ג"כ נגזר על העלמו של מקום קבורתו של משה רבנו ע"ה אף על גב שקבורת האבות נשארה ידועה, כיון שמתחלה בא עי"ז לשבט גד לוותר על חלקם בא"י בכדי לזכות בקברו של משה רבנו ע"ה בא הרמז מן השמים שלא לשום מבטחם בקברו של משה אלא בתורתו. עכ"ד ודפח"ח. והנה רבינו בחיי מביא כאן בשם הרמב"ם בספר המורה דמש"כ ולא ידע איש את קבורתו ר"ל, שאין איש יודע טעם פטירתו של אדם גדול כמשה רבינו מה פשעו ומה חטאתו ע"ש עוד. וראה בספר קרני ראם (עמ' קע"ח) ובהקדמת הרה"ח ר' סנדר מרגליות ז"ל לספרו של אביו הג"ר חיים דוד מרגליות זצ"ל מקויל - דבר ישרים עה"ת (אות ג) רעיון נפלא בזה ע"ש היטב, וראה עוד בקובץ מגד ירחים (שנה ב קו' א) המביא בשם הכתב סופר זצ"ל שג"כ למד הפי' כהנ"ל שאין איש יודע סיבת פטירתו ומבאר עוד בזה מש"כ במדרש:...

והנה ישראל היו יודעים חין ערכו של מרע"ה, ע"כ גם בעבור חטא קטן שהכה צור או בתוכחות על עון שמעו נא המורים לערך גדולתו, לעון יחשב ונענש על זה, אבל מרע"ה שהי' עניו מכל אדם לא שיער בנפשו שיענשו ה' בשביל חטא קל כזה, ע"כ המליצו: לא ידע איש את קבורתו, כלומר סיבת קבורתו זה משה, הוא לא ידע כי אשם בזה, יען כי האיש משה עניו מאד והבן מאד. עכ"ד ודפח"ח.

פירוש נוסף למש"כ ולא ידע איש את קבורתו כתב בספר צמח דוד (והובאו דבריו בגן רוה כאן) שר"ל, שלא ידע אדם בעולם את קבורתו של עצמו - עד היום הזה. שבא משה רבינו ע"ה וידע את מקום קבורת עצמו בדיוק עוד בחייו עכ"ד.